

СПРАВЕДЛИВА ВІЙНА

Е. Афонін: “Шановні колеги! Радий представити вашій увазі конспект лекції почесного професора Сорбонни, засновника та керівника Французької школи архетипіки – Центру досліджень сучасності та повсякденності Мішеля Маффесолі, якою 3 листопада 2022 р. було відкрито роботу Секції № 1 “Війна як об’єкт теоретичних розвідок соціології” в межах програми XXII “Харківських соціологічних читань”, присвячених пам’яті засновниці Харківської соціологічної школи, фундаторки вітчизняної соціологічної науки та освіти, професорки Олени Якуби.

Пару слів про Мішеля Маффесолі. Професор є послідовником аналітичної психології швейцарця Карла Юнга та соціології уяви француза Жільбера Дюрана. Співпрацює з українськими соціологами з 2017 р. Протягом 2017–2022 рр. є незмінним учасником щорічних заходів Української школи архетипіки: виступає з публічними лекціями перед науковою громадськістю України, зокрема, перед науковцями Інституту соціології НАН України, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національної академії державного управління при Президентові України, Соціологічної асоціації України, представниками інших наукових осередків України. Його творчість і позиція науковця ставали предметом уваги широкої громадськості під час Юнгіанських квестів, що проводились у Національній бібліотеці України імені Ярослава Мудрого (2018 р.) та Українському національному інформаційному агентстві “Укрінформ” (2019 р.). Ціла низка авторських статей Мішеля Маффесолі опублікована у фахових українських журналах “Соціологія: теорія, методи, маркетинг”, “Український соціум” та “Публічне урядування” (2017–2022 рр.). За його ініціативи та участі у видавничому домі “Києво-Могилянська академія” здійснено франко-український переклад книжок: “Мішель Маффесолі. Час племен. Занепад індивідуалізму у постмодерному суспільстві” (2018 р.) і “Жільбер Дюран. Антропологічні структури уявного” (2021 р.). За його участі проведено спільні конференції в українських закладах вищої освіти (“Національній академії державного управління при Президентові України”, “Київському національному університеті імені Тараса Шевченка”, “Хортицькій національній навчально-реабілітаційній академії”) та університетах Франції (“Сорбонна” і “Монпельє-3 імені Поля Валері”).

Сьогодні ми маємо нагоду послухати вельми актуальну в контексті нинішньої російсько-української війни лекцію Мішеля Маффесолі за темою: “Справедлива війна”:

М. Маффесолі: “Насамперед, хотів би вам подякувати за те що ви мене запросили. Знайте: я і тілом, і душею з Україною, підтримую українське бажання бути незалежними.

Прошу вибачення за тему, насправді я не є великим спеціалістом у цій темі, але водночас я можу сказати, що мав таку дотичність до цієї тематики і розумію, що таке війна, тому що я брав участь у діяльності Інституту політичних досліджень Страсбур-

зького університету і мав честь бути знайомим з Карлом Шміттом [німецьким юристом, дослідником державного (конституційного) права, філософом і політичним теоретиком – Е. А.].

Насамперед, я хотів би нагадати, що на противагу тому, що є лінеаризмом і прогресивним розумінням історії (в контексті філософії історії за Гегелем у світоглядній системі ХІХ ст.), як зазначав Карл Маркс, це таке правильне розуміння і резонування, які поєднуються і спонукають нас брати до уваги те, що є цикли [суспільно-історичної – Е. А.] епохи (з грецької мови цикли епохи означає “парантези”), які утворюються і спонукають нас до одного, двох або трьох циклів, які завершуються. Нині ми живемо в епосі і періоді, коли одна епоха завершується, інша починається і таким чином ми маємо можливість спостерігати, як закінчується сучасна епоха, яка перебуває в страхах і в перетурбаціях.

Отже, між епохами, періодами, тисячоліттями є також періоди, які ми назвали б час темряви, коли багато чого не визначено. Власне це, на жаль, ми нині проживаємо. Саме в ці моменти народжуються, з’являються, виникають поверхові конфлікти, війни всіх видів. Протягом двохтисячної людської історії є такі зламні моменти. Саме цей момент ми зараз переживаємо. Ми бачимо, що є кінець. Відчуваємо його всією сутністю і плоттю, є кінець нашого великого моменту і народження чогось нового. Ми зараз проживаємо цей зламний момент і Україна також.

Я хотів би звернутися до Карла Шмітта та його творів, зокрема, до роботи “Політична теологія” та його поняття “право на війну”. Треба пригадати, що це право виборюється народом за певної умови.

Ми говоритимемо про впливи щодо творчості і особистості Карла Шмітта. Насамперед, я хотів зауважити, що найважливіший момент – це укорінення в католицьку віру. Католицизм мав дуже великий вплив як на особистість і митця, особливо, коли він пізнав твори Святого Августіна, який зазначив, що справедливою війною називається та, яка карає націю.

Є три великі впливи на Карла Шмітта, які ми можемо спостерігати і в його творчості, і в особистому житті.

Перший великий вплив – твори Томи Аквінського, який нагадував, що суть війни полягає в тому, що є потужність публічна, принциповість, що призводить часто до причини справедливої, яка є безпосередньою реакцією, наміром, інтенцією прямою, безпосередньою, що спричиняє тріумфачію цього томізму, який можна підсумувати в такій ідеї, як в ім’я спільного добра.

Другий вплив мав Макс Вебер. Жульєн Фройнд [французький соціолог – Е. А.] вважав, що Карл Шмітт був духовним сином Макса Вебера. Суть полягає в поведінці нейтралітету, тобто нейтралітет як такий має бути ні нормативним, ні юридичним. Ось у чому полягає нейтралітет війни. Нам слід говорити про нейтралітет понад поняттями добра і зла, які власне спонукають нас до дискусії інтелектуальної, теоретичної, університетської. Я безпосередньо також мав зустріч з Карлом Шміттом і Жюльєном Фройндом у Страсбурзі і власне був долучений до цієї інтелектуальної дискусії.

Третій вплив був зумовлений Карлом Клаузевіцем [пруським генералом, військовим реформатором і теоретиком – Е. А.], який стверджував, що війна є продовженням

політики через інші засоби. Ми знаємо, що з грецької мови “поліс” означає місто. Отже, ведення війни або захисту міста (відповідно, країни) такими військовими засобами – це політика в іншому вигляді.

Звідси велика ідея у Карла Шмітта – супротив друга і ворога. Карл Шмітт чітко розмежовує поняття “друг” і “ворог”. На цьому добре розумівся і про це поняття було багато написано Жюльєном Фройндом. У Страсбурзі я мав честь з ним зустрічатися і дискутувати на цю тему.

Важливим в цій дискусії є антропологічне розрізнення між термінами: мій “ворог особистий на рівні моралі” і “ворог на рівні супротивника”. Ми говоримо про те, що війна стає необхідною в моральному плані, деякою мірою корисною.

Карл Шмітт дає відповідь на запитання: “В чому полягає справедлива війна? В чому її суть?”. Йде супротив і захист батьківщини і держави. Є резон держави. Отже, справедлива війна – це захист міст і боротьба між цими містами.

Це поняття він розвиває в своїй книзі “Закон Землі”, яка перекладена українською мовою. Визначальним елементом тут є те, що бажанню захопити землю іншого протистоїть спротив, який і визначає справедливий характер війни. Якщо ми захищаємо землю, чинимо спротив захопленню землі, то війна є справедливою.

Для нього є такі три важливі моменти й наслідки. Ми говоримо про поняття “справедлива війна”, що її зумовлюють три елементи: 1) причина справедливої війни; 2) поводження, моральність: чому я захищаю свою землю під час війни?; 3) завершальна фаза, яка має привести до підписання миру всіх або більшості учасників цієї справедливої війни. Це було в сфері юридичній, теоретичній. Він не є геополітиком, але це має право на існування.

Слід виокремлювати, розрізняти, – зазначає він, – те, що регулюється цивільним європейським правом, і війни-змагання, конкуренції між державами, які не залучали цивільних людей. Власне це був захист земель, але цивільні люди не страждали від цього. Водночас ми бачимо, що під час холодної війни це правило не діяло і нині також.

Насамперед, бачення справедливої війни було поставлено Карлом Шміттом в контекст історичний. Це велика ідеалізація війни, оскільки справедлива війна ним сприймається як війна-дуель. Це війна, яка йде в ім’я захисту території проти захоплення земель (взяття землі), коли один з учасників цієї війни хоче захопити землі іншого. Карл Шмітт зауважує, що кінець цієї політичної війни – це зникнення коду морального та юридичного. Власне в цьому і полягає сутність, характер цієї обмеженої війни. З моменту, коли зникає код юридичний, війна справедлива припиняє існувати.

І щоб завершити, я хотів би згадати фразу Бріана¹ з його книги “Спогади іншого світу” щодо війн, які велись Наполеоном, й інших Європейських воєн. Існує ідея або бачення, що єдина перемога, яка є можливою в війні, – це мир. Ми знову звиваємо до справедливої війни. І треба всіма засобами, якими б вони не були, прийти до миру. Саме в цьому є ідея співвідношення справедливої війни та миру. Через страждання та

¹ Йдеться про французького політика Арістіда Бріана, одного з лідерів Французької секції робітничого інтернаціоналу.

кров ми приходимо до єдиного завершення – миру. Я хотів нагадати, що це все теоретично, але в наших реаліях ми проживаємо це і сподіваємось на завершення війни, яке стане мирним. Дуже дякую за можливість взяти участь у конференції”.

Е. Афонін: “Дякую, професоре. Запитання до Мішеля Маффесолі”.

П. Анна: “Посилаючись на роботи Карла Шмітта, чи може несправедлива війна знову стати справедливою і за яких умов?”.

М. Маффесолі: “Я вважаю, що в будь-якій війні є справедлива частина, але за умови, що ми могли б дотримуватися трьох наслідків війни: причина справедлива, поводження справедливе і кінцева фаза, коли ми приходимо до миру. Тоді це стає можливим”.

Е. Афонін: “Пане Мішель, в пленарній частині Соціологічних читань, присвячених Олені Якубі, один з учасників висловив думку щодо перемоги в війні, в якій потенційно може бути застосована ядерна зброя з боку сторони, що нею володіє. Як Ви ставитеся в цьому випадку до перемоги, заключної фази війни. Чи можлива перемога і мир в цих умовах. І якими вони можуть бути?”.

М. Маффесолі: “Я не маю компетенції говорити про те, що було б. Сподіваюся, ми не матимемо нагоди оцінювати або аналізувати ці події. Це була б катастрофа не лише для України та двох учасників війни, але й для всього світу. Проте мені дуже імпонує ідея Карла Шмітта про те, що на певному етапі справедливої війни відбувається триумф того, хто бореться за свою справедливість, землю, відстоює її, щоб не було взяття його території. Ми кажемо про пересічення цієї справедливої війни, коли в певний момент настане край. Я дуже сподіваюся, що цей край не настане засобами атомної війни”.

Е. Афонін: “Щиро дякуємо, пане Мішель”.

М. Маффесолі: “Я дякую за те, що ви мені надали можливість взяти участь у конференції. Незважаючи на війну, ви проводите інтелектуальні дебати. Сподіваюся, що ваша участь є визначальною в цей момент для України, оскільки без врахування всіх архетипних принципів, поступовість історії неможлива”.

М. Маффесолі,
*проф., засновник і керівник Французької школи архетипіки
– Центру досліджень сучасності і повсякденності,
почесний професор Університету Сорбонна,
12 rue de l'Ecole de Medecine, Париж, 75006, Франція,
email: michelmaffesoli@gmail.com,
Scopus Author ID: 6507761645*

М. Maffesoli,
*Professor, Founder and Head of the French School of Archetypes
– The Center for the Study of Modernity and Everyday Life,
Honorary professor at the Sorbonne University,
12 rue de l'Ecole de Medecine, Paris, 75006, France,
email: michelmaffesoli@gmail.com,
Scopus Author ID: 6507761645*